

5. osztályos történelem: áttekintés

Őskor (i.e. 14 millió éve-i.e. 3000)

A tudósok szerint az ősrobbanással (=Big Bang), kb. 14 milliárd évvel ezelőtt keletkezett a világegyetem (=univerzum). C. Darwin 19. századi tudós evolúciós elmélete szerint a ma ismert élőlények sok millió éven keresztül fejlődtek és alakultak ki mai formájukra. A mai ember elődje valahol Afrikában jelent meg kb. 14 millió évvel ezelőtt, innét vándorolt szét. Az embert elsősorban a gondolkodása emelte ki az állatvilágból (Homo Sapiens= értelmes ember). Kezdetben törzsközösségekben élt, zsákmányoló életmódot folytatott. Eszközöket készített: szakócat, lándzsát, nyilat, később már szobrokat (Willendorfi Vénusz) és festményeket (Altamira barlang) is alkotott. I.e. 10.000 körül már növényt termesztett és állatot tenyésztett. Falvakban élt, majd megismerte a fém megmunkálását is.

Ókor (i.e. 3000-476)

1. Ókori Kelet

Az ókorban az emberiség már civilizációkban, szervezeten élt. Kialakult a vallás, elkülönültek a vezetők és a vezetettek, megjelentek a társadalmi különbségek. Az első városok a folyó völgyekben alakultak ki, öntözéssel termeltek, megjelent a kereskedelem. A világ nagyobb részén maradtak a törzsközösségek és a zsákmányoló életmód. Még ma is élnek kisebb törzsközösségek. A városok kezdetben önálló városállamok voltak, majd idővel egy-egy vezető (uralkodó) több várost egyesítve királyságot alapított vagy nagyobb birodalmat hozott létre.

A mezopotámiai civilizáció: Tigris, Eufrátesz folyók, Ur, Babilon városok. Új találmányok: téglák, kerék, ékírás, 60-as, 12-es számrendszer (innét az óra beosztása) használata. Toronytemplomokat, zikkuratokat építettek (pl. Babel tornya).

- Egyiptom: Nílus folyó. Az egyiptomi uralkodót, királyt fáraónak nevezték. A fáraókat istenítették, kezdetben különleges módon piramisokba (múmiák) temették. Több istenben hittek. Napistenük: Ré

- Kína: Kék és a Sárga folyók. Császársággá fejlődött. Falat épített a nomádok ellen. Ők alkották meg a selymet, a puskaport, az iránytűt, a porcelánt. A buddhizmus terjedt el. Fennmaradt Csin Si Hunag ti császár agyaghadzserege. A kínai írás nehézkes és bonyolult.

- India: Indus, Gangesz folyók. A buddhizmus itt alakult ki, de nem itt terjedt el. A buddhizmus szerint meditálással megvilágosodhatunk, lelkünk megnyugszik nem vándorol többé, mint a hindu vallásban. Az indiai társadalom szigorú szabályok szerint különült el (kasztok). Az indiaiak találták ki a tízes számrendszert, ezt hozták később nyugatra az arabok, és terjedt el Európában is.

- Palesztina: A zsidó nép itt alakította ki a világ első egyistenhívő vallását. Ebből a vallásból alakult ki majd később a kereszténység és az iszlám vallás is. A zsidó vallás híres prófétái Ábrahám és Mózes, híres ókori királyai Dávid és Salamon.

2. Ókori görögök (Hellas)

- A görög civilizáció már európai. Sokistenhitüket (pl. Zeus, Pallasz Athéné, Héra) mítoszokból ismerhetjük meg (Odüsszeusz kalandjai, Trójai háború, Heraklész története, Minotaurusz labirintusa).

- Városállamokban (polis) éltek, összetartotta őket a nyelv, a vallás. Híres vallási ünnepük volt a Zeus tiszteletére rendezett olimpiai játékok, melyet 1896-ban újítottak meg sportjátékként.

- Athén: itt alakult ki a demokrácia (korlátozott demokrácia: a nők, az idegenek, a rabszolgák nem szavazhattak), ahol a polis szavazati joggal rendelkező polgárai közösen, viták után döntöttek. A város tisztviselőit, vezetőit időnként lecserélték. Athén híres politikusa volt Periklész az i.e. 5. században. Athén visszaverte a perzsákat Marathónnál (i.e. 490), és győzött a szalamiszi csatában is. Háborúzott Spártával is, majd a makedón fennhatóság alá került. Az athéni kultúra alapja a mai európai kultúrának. A filozófia (vitatkozás, bölcsélet tudománya) hatása (Arisztotelész, Platón), a görög matematika (Thalesz, Pitagorasz), orvostudomány (Hippokratész), történetírás (Hérodotosz), a görög színház (tragédiák, komédiák), az athéni épületek (Parthenon, színházak, templomok) és oszlopaik befolyásolták és alakították az európai kultúrát.

- Spárta kiváló katonaállam volt, szolgálkával műveltette földjeit. Ők is sikerrel harcoltak a perzsák ellen, de háborúznak Athén ellen is. Ahogy a Balkán-félsziget nagy része, ők is makedón fennhatóság alá kerültek.

- Nagy Sándor (=Alexandros), a híres makedón hadvezér irányította a görög poliszokat az i.e. 4. században, majd megtámadta a hatalmas perzsa birodalmat, melyet le is győzött. Székhelyét Babilonba tette át. Terve volt egy keverék kultúra létrehozása, mely egyesíti a görögöt a keleti kultúrákkal (hellenizmus). Egyesíteni akarta a meghódított népeket is. Fiatalon meghalt, így birodalma is gyorsan szétesett. A történelem egyik legkiválóbb hadvezére volt.

3. Az ókori Róma

Egy kisfaluból néhány száz év alatt egy igazi birodalmi központ lett Róma városa. Királyságból köztársaság, majd császárság. Punokkal (Hannibál) vívott háborúkban megszerezték a Földközi-tenger nyugati medencéjét, majd később a keletit is. Gazdaságát a rabszolgatartás és a tengeri kereskedelem határozta meg. A terjeszkedés irányítási, hatalmi, társadalmi (parasztok elszegényedései) válsággal járt. Emiatt alakult ki a zsoldosereg, emiatt voltak a rabszorgalázadások (pl. Spartacus). A hadsereg légiói uralták a provinciákat (meghódított tartományok), melyeket utak kötöttek össze (pl. Borostyán út). A belháborúk után (Caesar, Octavianus) Krisztus születése tájékán egyeduralkodó alakult ki (császárság: híres római császár volt Augustus, Marcus Aurelius, Nagy Constantinus). Róma városa épült, szépült (Colosseum, Circus Maximus, vízvezetékek, fürdők). A nyugati provinciákban elterjedt a latin, keleten inkább a görög kultúra. Pannónia (Dunántúl) provinciát is megszerezték a rómaiak, a Duna mellé határvédő rendszert építettek ki (limes). Savaria (Szombathely), Aquincum (Óbuda) ma is őrzi római emlékeit. A 2. században már gyorsan terjedt a kezdetben még üldözött vallás a kereszténység - Jézust kb. 33-ban feszítették keresztre -, főleg Pál apostol terjesztő munkája miatt. A 4. századra már a kereszténység lett a birodalom vallása. Erre az időre a gazdaság válságba került, egyre több volt az idegen (főleg germán) betörés vagy bevándorlás a birodalom területére. 395-ben a birodalmat kettéosztották, hogy könnyebben lehessen kormányozni. Ez sem segített, a birodalom nyugati felét (így Rómát is) 476-ra elpusztították a népvándorlás barbárjai. A keleti fele még 1000 évig fennmaradt, igaz fokozatosan kisebbedve (ekkor már Bizánci Birodalomnak nevezzük). Híres városát, Konstantinápolyt később a törökök foglalták el, és nevezték el Isztambulnak 1453-ban.

A római kultúra hatása tovább élt a kereszténység és a tudomány latin kultúrájában a középkorban is. Ma is a latin sok tudományág nyelve. A római jog a mi modern jog alapja. A rómaiak már akkor hasonló integrációt (egyesítést) vittek végbe, mint most az Európai Unió. A birodalomban szabadon lehetett utazni, a latin nyelv összekötötte a különböző népeket, a római jog mindenütt szabályozta az életet, de ezt a birodalmat a római légiók alapították és tartották össze erőszakkal. A provinciák mindvégig Rómát szolgálták, anélkül hogy jelentős beleszólásuk lett volna a döntésekbe.

Középkor (476-1492)

A kora középkor 500 évében Európa nyugati felén nagyon másképp működött az élet, mint a Római Birodalom idején. Megszűnt a központi hatalom, az irányítást a helyi földesurak vették át kis seregeikkel. Az élet sokkal falusiasabb lett, mint a Római Birodalom idején. Az emberek önellátásra rendezkedtek be, a kereskedelem visszaesett. A rabszolgatartás helyébe a jobbágyok (földesúrnak szolgáltatással tartozó paraszt) munkája lépett. Jobbágy az, aki földjét a földesúrtól „bérelve”, annak adót fizetve a földesúr hatalma alatt él. A nemesek (lovagok) egymással is alá fölé rendeltségi viszonyba kerültek. Birtokaik központjában várakat emeltek, ők voltak a középkor katonái is. A hatalom alapja a földbirtok nagysága és katonák száma lett. Az írás, olvasás tudása drasztikusan visszaesett, szinte csak a papoknál maradt meg. A középkor embere igen vallásos volt, a keresztény egyháznak nagy birtokokkal rendelkezett és komoly befolyása volt az emberek mindennapi életre. A kialakuló szerzetesrendek (bencések, ferencesek) örökítették tovább a Római Birodalom megmaradt írásos anyagait, kultúráját.

Az egykori Római Birodalom keleti felében még tovább élt a kereskedelem, több nagyváros virágzott, működött a központi irányítás. Központja Konstantinápoly=Bizánc volt.

A Közel-Keleten egy új egyistenhívő vallás, az iszlám kialakulása és hódítása lett jelentős (Mohamed) a 7. században. Az iszlám tudósok átvették és továbbfejlesztették a római, görög kultúrát. Az arab matematikusok, kémikusok, földrajztudósok, orvosok mindenütt keresettek voltak. Az iszlám vallás elterjedt egész Észak-Afrikában, valamint keleten egészen Indiáig.

- Európa nyugati felén a frankok alakítottak ki nagyobb birodalmat (Nagy Károly 800 körül császár lett).

- 1000 körül Európa is fejlődésnek indult. A mezőgazdaságban az újítások (nehézeke, 3 nyomásos gazdálkodás) több élelmez juttatták az embereket. A népvándorlás utolsó hullámi is befejeződtek (vikings, magyarok). Európa lassan, de biztosan a fejlődés útjára lépett. Egyre több falu fejlődött várossá, megindult a távolsági kereskedelem. Közben a kereszténység is kettészakadt keleti (ortodox) és nyugati (katolikus) ágra.

Érett középkor: 1000 körül a román stílus, 1200 körül a gótikus stílus jelent meg, elsősorban a templomépítészetben. A városokban céhekben állították elő az ipari termékeket, a városok szavazati joggal rendelkező lakóit polgároknak hívjuk. A városok egy része kiszakadt a földesúri fennhatóság alól, és csak a királynak adózott. Saját jogon polgármestert, bírót választhatott. Sok mai híres város ekkor indult fejlődésnek (Párizs, London, Velence, Firenze).

- 1100 körül az iszlám hódítás megállítására keresztes háborúkat indított Európa a Szentföldre (Jeruzsálem), mely kezdetben sikerrel járt, de 200 év múlva végleg elveszett ez a terület a keresztények számára. A háborúk a lovagok fénykorát, a keleti és a nyugati kultúra találkozását, a kereskedelem és ezzel Európa fellendülését hozta.

- A középkor vége a reneszánsz kultúra megjelenése. Ekkor már a paloták és a középületek is ilyen stílusban épültek. Európa ekkor fedezte fel az ókori kultúra jelentőségét. Nemcsak felfedezte, tovább is fejlesztette azt. Egyre több kritika érte a katolikus egyház maradiságát, az emberek egyre inkább a földi élet felé fordultak (humanizmus) a túlvilági helyett. Leonardo, Michelangelo, Raffaello reneszánsz mesterek műveit még ma is milliók csodálják a múzeumokban. A könyvnyomtatással a kultúra is szélesebb rétegekben terjedt. A katolikus egyház befolyása azonban még mindig óriási volt, nélkülözhetetlen a gyógyításban, a betegápolásban és az oktatásban (pl. az egyetemeken) is.

- Ezekben az évszázadokban Észak-Amerikában nomád indián törzsek (apacsok, irokézek, sziúk) éltek, Közép-Amerikában az aztékok, a maják már városokat építettek, Dél-Amerikában az inkák hoztak létre birodalmat anélkül, hogy ismerték volna a fémkészítést. Az európaiak keletről szerezték be igen drágán a fűszereket és a kínai luxuscikkeket. A török terjeszkedésével a keleti selyemút termékei meg drágábbak pl. Babel tornya) - Ezekben az évszázadokban Kína volt a világ leggazdagabb országa. Magas volt a központi hatalom szervezettsége. Rengeteg jól képzett hivatalnok irányította az országot, termékeit drágán tudta eladni nyugatra.

- Európa ekkor csak Afrika széleit és Ázsia déli és keleti felét ismerte. Nem volt ismerete Amerikáról, Ausztráliáról, Afrika belsejéről, de Észak-Ázsiáról sem.

A magyar őstörténet és az Árpád-ház

A magyar nyelv gerince a tudósok többsége szerint a finnugor nyelvcsaládba tartozik, a honfoglaló magyarok életmódja, kultúrája viszont a nomád (= állattartó, vándorló) török népekéhez hasonlított. Őshazájuk az Ural-hegység lehetett. Hosszú vándorlás során érkeztek meg a Kárpát-medencébe. A honfoglalás a Kr. u. 9. század 2. felében kezdődött. Ekkoriban a magyar nagyfejedelemséget Árpád vezethette. A honfoglalás történetét a krónikaíró Anonymus írta meg évszázadokkal később. A Kárpát-medencéből kiinduló rablóhadjáratokat a X. században kalandozásoknak nevezzük, melyeket 970-re be kellett fejeznünk. A támadások helyett az együttműködés felé lépett Géza fejedelem. Fiának feleséget, az országnak térítőpapokat kért nyugatról.

Az Árpád-házi királyok a XI-XIII. században uralkodtak. Az első magyar király, I. (Szent) István, Géza fejedelem fia volt, és valószínűleg 1000-ben koronázták királlyá. Legyőzte a hatalmat szintén megszerezni akaró Koppány vezért. Ő az „államalapító”, nevéhez fűződik a vármegyék kialakítása. Bevezette a (nyugati) kereszténységet, megszervezte a magyarországi egyházmegyéket, kolostorokat építtetett. A hazai

egyház vezetője az esztergomi érsek lett. Magyarország Géza fejedelem és István király tevékenysége által betagozódott a középkori európai keresztény királyságok sorába. Így az egyetlen keletről érkező nomád nép, mely önálló államként a középkori, és ezáltal a mai Európa része lett.

István királyt Székesfehérváron temették el, amely koronázó város és királyi temetkezési hely lett. Az államalapító ünnepe augusztus 20. Szentté azért avatták, mert igen sokat tett a keresztény egyház meghonosításáért hazánkban. I. (Szent) István fia volt (Szent) Imre herceg, aki idő előtt balesetben elhunyt. Bár a kereszténység ellen történt lázadás István halála után (Szent Gellért püspököt, akiről a Gellért-hegyet is elnevezték egy pogánylázáskor letaszították a hegyről és vértanúhalált halt), a pogány szokások lassan kimúltak. I. (Szent) László királyunk alatt kerül Horvátország hazánkhoz és lett társországunk egészen 1918-ig. László szigorú törvényekkel erősítette meg az egyházat és a magántulajdont. Utódát, I. (Könyves) Kálmánt eredetileg papnak szánták, ezért is tanult meg írni, olvasni, emiatt nevezzük „könyvesnek” is. II. András királyunk már a 13. században uralkodott. Erre az időre már többféle nép élt hazánkban. Nyugatról szászok (=németek) érkeztek Erdélybe, éltek itt szláv népek, akiknek egy része már a honfoglalás idején is itt élt, de megjelentek a román pásztorok is. II. András lánya volt (Szent) Erzsébet, a szegények jótévője (türingiai Erzsébet néven a külföldön legismertebb magyar szent), unokája pedig (Szent) Margit, akiről a Margit-sziget van elnevezve (ott volt apáca).

IV. Béla - II. András fia - idején, 1241-42-ben keletről a nagy mongol birodalom harcosai támadtak ránk. Mi tatároknak hívjuk őket és tatárjárásnak ezt az időszakot. A tatárok közeledtéről Julianus barát hozott hírt, aki messze keleten kereste őseinket, kutatta a magyarok eredetét. A muhi csatában a magyar sereg vereséget szenvedett a tatároktól, a király is csak nehezen tudott elmenekülni. IV. Béla a tatárok távozása után újjászervezte a részben elpusztított országot, befogadta és letelepítette a kunokat (ezért is hívunk alföldi területet ma pl. Nagykunságnak), várakat építtetett (ő a „második honalapító”).

A 13. század végén a Magyarországra érkező utazók hasonló dolgokat láthattak, mint Európa nyugati felén. Latin nyelvű krónikák íródtak, latin nyelvű oklevelek készültek, miközben a magyart nyelv is fejlődött. Hazánkban is román stílusú templomokat (pl. Jákón), bencés kolostorokat (pl. Pannonhalmán) láthatott az utazó. Erre az időszakra már a ma ismert koronával koronázták királyainkat, és használtuk jelképként az Árpád- ház családi vörös-ezüst sávjait, valamint a kettőskeresztet. Sajnos 1301-ben úgy halt meg III. András királyunk, hogy sem neki nem volt, sem a rokonságban nem maradt fiú utód. Ezzel férfi ágon kihalt az egyetlen magyar uralkodóház, az Árpád-ház. Ahogy akkoriban emlegették, a szent királyok nemzetsége.